

Horea în grumaz

Grigore Leșe (n. 1954 în satul Stoiceni, Maramureș) a absolvit Liceul de Muzică din Baia Mare, apoi Academia de Muzică din Cluj – Facultatea de Instrumente și Canto (fagot). În 2003 a devenit doctor în muzică (cu teza *Horea în grumaz. Considerații teoretice și practice ale interpretării genului dintr-o perspectivă stilistică*), iar în 2010, doctor honoris causa al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad. Din 2005 este profesor asociat de etnomuzicologie al Universității din București. Începând cu anul 2006 realizează emisiuni la Radiodifuziunea și Televiziunea Română (*La porțile ceriului, Drumul lui Leșe, Lumea și muzica tradițională*), pentru care primește numeroase premii și nominalizări naționale și internaționale, precum Marele Premiu al APTR în 2007, Premiul pentru jurnalism cultural decernat de Radio România în 2009, nominalizare la Festivalul Internațional de Film de Televiziune, Shanghai, 2009. Este primul muzician român care a adus în scenă, alături de el, artiști tradiționali din Iran, Siria, Pakistan, demonstrând existența interferențelor muzicilor străvechi din România și din Orient. Muzica sa se regăsește pe coloana sonoră a mai multe filme de artă și documentare din țară și străinătate, cum ar fi *The Pharaoh, Gunpowder, Treason and Plot* (producție BBC) sau documentarul *Wild Carpathia* (producție Travel Channel). A fost invitat să cânte la cele mai importante manifestări culturale de gen din lume: Smithsonian Folklife Festival, Washington; Festivalul Vocile Lumii, Bloomington; Festivalul Montmartre, Paris; Fest Der Kontinente, Berlin; Olimpiada Culturală de la Atena; Festivalul Țărilor Europei de Est, Montréal; Francophonie Métissée, Paris; Culturescapes, Basel; Festivalul „Miguel Bernal Jiménez”, Morelia; Zilele Culturale ale Băncii Centrale Europene, Frankfurt; Expozițiile Mondiale de la Aichi, Shanghai și Yeosu; Gala Premiilor BAFTA, Londra.

Discografie: *Cântec pastoral*, Casa de discuri „Amori”, Lausanne (1996); *Cântece de cătănie și Hori*, Societatea de Concerte Bistrița (2000, 2003); *Horile vieții și Așteptând Crăciunul*, Roton (2005); *Grigore Leșe: Le chant de Lăpuș*, OCORA Radio France, Paris (2009); *Grigore Leșe și aromânii fâșeroți din Cogealac*, A&A Records (2011); ...*De dragoste, de război, de moarte, de unul singur*, Humanitas Multimedia (2011). În 2013, a publicat la Editura Humanitas volumul *Acum știu cine sunt. Însemnări și aducerii aminte*.

GRIGORE LEȘE

Horea în grumaz

Înger păzitor și ispită

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Marieva Ionescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Niță
DTP: Emilia Ionașcu, Carmen Petrescu

Tipărit la Artprint

© HUMANITAS, 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Leșe, Grigore
Horea în grumaz: înger păzitor și ispită / Grigore Leșe. –
București: Humanitas, 2015
ISBN 978-973-50-4974-4
784.4(498)

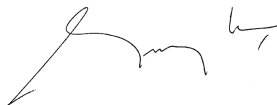
EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Despre această carte

APROAPE 14 ANI m-am gândit dacă e bine sau nu să public teza de doctorat, o lucrare științifică, greu de urmărit și de descifrat, cu partituri și capitole despre fiziologia glasului, registre vocale, tipuri de respirație, loviturile de glotă, structura și forma horii în grumaz, o carte supusă rigorilor academice. Astăzi m-am hotărât să „traduc“ o parte din ea, să vă povestesc despre hore, ceea ce am aflat de la străbunii mei, de la oamenii pe care i-am întâlnit de-a lungul anilor, despre cum au înflorit horile lor în glasul meu. Sigur că bibliotecile își au rostul lor și fără ele lumea e de neînchipuit, însă biata hore s-a rătăcit de mult prin arhive, iar în satele noastre abia dacă se mai aude. S-a ascuns în câteva locuri uitate de lume, agățată de sufletul câtorva babe, speriată de televizor și de UNESCO, de ignoranța și de aroganța noastră. Cartea pe care am scris-o este una de împăcare. Cartea drumului meu de cunoaștere și înțelepciune, în care horea mi-a fost și înger păzitor, și ispită.

București, ianuarie 2015

A handwritten signature in black ink, consisting of a series of fluid, connected strokes that form a name, likely the author's name.

Ritmul inimii mele

Taina horilor

HORILE DE AZI URZESC HORILE ÎMBĂTRÂNITE. Ele sunt schimbătoare, nu sunt împietrite pe veșnicie. Sunt vremelnice, trecătoare. Horile se târăgănează și răsar în noi când nu ne așteptăm. Sunt ca un curcubeu, se arată și dispar. Câteodată horile fug din teritoriile cu oameni dornici de putere și se ascund în locurile unde lumea mai trăiește și mai simte dimensiunea magică a vieții. Îmi place să spun că eu nu doar interpretez, ci și împlinesc horea. Nu poți organiza împlinirea, în schimb o poți transmite de fiecare dată mai bine. M-am născut într-un spațiu cu toate reprezentările și trăirile satului: joc, povești, zăcăli, hori. Școala și Academia de Muzică m-au strămutat într-un alt spațiu, diferit de cel în care eram obișnuit să mă mișc și să mă manifest. Mi-a fost greu să intru în rigorile muzicii clasice. Eu am ritmul inimii mele, clipe în cântare. Horitul e făcut din mai multe clipe, care nu seamănă una cu alta. Sunt abateri ritmice, erori. Eu nu pot ieși din ritmul inimii mele. Cânt după inima mea. Horitul e nemăsurat. Este la noi o vorbă: cântă după inima ta, nu după inima altuia.

Autenticul e greu de găsit. Îl aflăm în comunitățile închise, unde lumea este profund ritualizată, ca de exemplu

în comunitățile tribale. Vechile obiceiuri ceremoniale au dispărut, iar horile s-au împrăștiat. Și-au aflat odihna în inimile oamenilor și înfloresc din când în când prin glas. S-au refuncționalizat. De sute de ani, muzicile se surpă neconținut, dar din când în când cineva pune câte o proptea. În secolul al XIX-lea, un învățător sârb a salvat cântecele bătrânești, în Finlanda au fost salvate legendele antice în culegerea *Kalevala*, un rus pasionat de folclor a salvat epopeea medievală a Rusiei, în Islanda a fost recuperată epopeea germanică, în România, *Miorița*. Toate acestea au influențat mentalul colectiv. Numai că aceste „propte” nu țin o veșnicie. Eu pun cărămizi de 45 de ani. Dar lumea horilor, lumea ritualurilor nu o mai putem reface. Noi nu facem altceva decât să încercăm diverse reconstituiri. Ne străduim să aducem lumină, să revelăm ceva ce a existat dintotdeauna, să redescoperim.

Horitul este un fenomen ascuns, horea apare atunci când omul este singur. Aducerea ei în fața unui auditoriu poate fi o reală problemă. Când horim pe scenă nu trebuie să descriem, să relatăm. Ascultătorul trebuie să se desprindă de cotidian și să asculte abstract. Un spectacol înseamnă „hore împlinită” pusă laolaltă cu „altceva”. Acest „altceva” este artisticul. Spectacolul primește formă, este o alegorie care trebuie să sugereze o idee, să creeze o imagine, o stare. Poate deveni o lume. În hore lumeste lumea. Prin spectacol, artistul creează o cale, o cale a gândirii și a emoției, experimentând totodată un fel de punere de sine în operă. Calea adevărată trebuie să fie cea care rodește prin reînnoirea miezului străvechi. Atunci, horea închipuie o reconectare cu strămoșii, o simțire profundă, concretă, adevărată și asigură o stare interioară

de bine. Horitorul trebuie „să stâmpere“. De aceea se spune că horea nu stă în orice trup. Nu se cuibărește oriunde. Horitul este un dar spiritual, înseamnă inspirație, măiestrie, este un prilej care îți aduce fericire și izbândă. „Doamne, mândru-i a ști hori!“ Horea te împlinește, te face om întreg.

Horitorul din ziua de astăzi trăiește neînțelegeri, simte conflicte și toate acestea îi provoacă dezechilibru și disconfort: conflictul dintre el și lume, neînțelegerile cu cei din jur, contradicțiile din sine însuși. Stabilitatea, liniștea le află în hore. Pentru el, echilibrul este legat de lumea simțurilor, reprezintă realitatea și modul lui de a se arăta, iar horea poartă dimensiunea comunicării de sine. Nu poate spune de unde vine horea, cântecul: din glasul păsării, din plânsul copilului, din durerea mamei?... Cert este că induce magia, stăpânește imaginația, însoțește omul pe drumul vieții, apoi sufletul lui. Precum stelele, horile nu mor niciodată. Ele se împlinesc prin cuvinte, iar când vor să fie singure iau forma zăcălilor și se ascund în fluier, în cimpoi, în ceteră.

Horile nu sunt împietrite, sunt vii, fac pui precum oamenii, sunt dinamice, pendulează între hotare până își află locul. Zi după zi, la fondul străvechi se alătură hori noi cu structuri melodice venite din cele două mari culturi, occidentală și orientală. Dar nu trebuie să uităm că există un fond străvechi, o lume comună. Aceste structuri simple, cu puține sunete (specifice horii în grumaz) au apărut în împrejurări asemănătoare de trai, simțire și receptivitate și pot reînvia în orice colț al lumii. Eu am experimentat structuri melodice asemănătoare din spații diferite, am cântat împreună cu muzicieni din cele mai

îndepărtate și exotice zone, cu exprimări doar aparent diferite, dar, în fond, aidoma. Improvizațiile colective libere, sintezele mijloacelor de expresie, migrațiile stilistice pot fi o generoasă sursă de inspirație. Temele migrează, conform teoriei lui Benfey, pot să apară oriunde și în orice timp. Sunt coincidențe accidentale, cum spune Andrew Lang. Toate popoarele care parcurg aceleași etape ale dezvoltării culturale produc, pe anumite trepte, valori culturale, similare. În întreaga lume, tradiția înseamnă rânduială, ordine, așezare, repaus inteligent, devenire. Eu vin de acolo.

Mulți oameni se întrebă dacă valorile trecutului vor rezista în avatarurile mileniului trei, doresc să știe cum au cântat tracii, dacă tradiționalul va dăinui, cum va arăta lumea fără poezie. Frânturi din toate acestea există în fiecare dintre noi. Nu putem ști cu exactitate cum au horit oamenii acum patru mii de ani. Nu putem ști în a câta generație vor nădi muzica trecutului, poezia aezilor, muzica trubadurilor, a truverilor, horile. Eu trebuie să am o singură grijă, să horesc și să trăiesc prezentul. Astăzi, prezentul este hodorogit. Vătămat de trecut, este umil, neînsemnat și nevoiaș. Prezentul este ținut în derută, este rătăcit. Majoritatea oamenilor trăiesc cu gândul la trecut și uită de prezent. Visează mult și plăsmuiesc puțin. Raportarea permanentă la trecut a devenit un clișeu. Este adevărat că reprezintă și o modalitate de venerare a strămoșilor, dar nu trebuie să invocăm tot timpul moaștele trecutului. Prezentul are taine noi, este un urcuș, ne dă putere. Nu-l putem lăsa în singurătate. El se va lumina prin înfăptuirea, puterea, forța și tăria lui, ne va proteja

de reacțiile trecutului datorită ritmicității sale. Nu-i grija mea ce se va întâmpla cu trecutul. Eu trebuie să trăiesc prezentul, horind...

Drumul horilor

CÂND HORESC ÎN HAINE ȚĂRĂNEȘTI, pășesc în timp: domol și cu chibzuință. Hainele și horile se prefac în aură ocrotitoare. „Maică, măiculița mea, curuiește-mi cămeșa. / Pe mânica de-a dreapta, / Scrie-mi-te dumneata, / Pe mânica de-a stânga, / Scriem', maică, drăguța, / Pe lătuțu' dinapoi, / Scrie-mi plug cu patru boi, / Pe lătuțu' dinainte, / Scrie-mi două-tri cuvinte.“ Horile și hainele îmi dau strălucire îngerească, mă fac să pot pătrunde pe poarta modestiei și a naturaleței. Ele înseamnă adevăr, continuitate, vigoare. „Săracii cioarecii mei / Holteit-o tata cu ei / Și când m-o făcut pă mine / I-o cârpit și i-o pus bine / Cioarecii-s amu pă mine.“ N-am râvnit ca pașii mei prin lume să se limiteze la recunoașteri și medalii uitate prin sertarele vieții. M-am dus în lume să mă luminez, într-o vreme când totul se vulgarizase. Horile și hainele țărănești își pierduseră simplitatea, mlădierea, rostul. Am ascultat porunca moșilor de neam, înțelegând că horile și hainele țărănești înseamnă, de fapt, strălucire. Îmbrăcându-le, mă simt renăscut. Horitul primește aură. Viețuim într-un labirint de complexități. Am uitat să fim liniștiți, să avem răbdare, să fim noi înșine. Am uitat să ascultăm glasul apei, al focului, al pământului. Nu mai știm cum cântă cucul. Am uitat de natură, de straiete țărănești. Avem nevoie de amândouă pentru a găsi drumul spre casă.

Viața mea este un drum. „Drumu-i lung, pă el mă duc, / Capătu' nu i-l ajung, / De-aș ajunge capătu' / Da-o-aș mâna cu cucu', / N-aș mai înturna altu'. / De-aș ajunge marginea / Da-o-aș mâna cu mierla, / Altu' n-aș mai înturna.“ De multe ori am schimbat drumul cu cărarea. Uneori m-am întors la răscruce și am zis că trebuie să o iau pe alt drum, că am pornit greșit. Drumul poate să fie larg, dar poate să fie și îngust, poate să se transforme în cale. Și dacă tot a venit vorba despre drum, putem spune că suntem pe drum de când ne naștem. „Culcă-te în legănel / Și te scoală măricel, / Că-i mere cu oile, / Pe câmpu' cu florile, / Că-i mere cu mielușei, / Pe câmpu' cu ghiociei.“

Pe unde am umblat eu? De când mă știu, am umblat pe plai, pe colnic, pe culme, prin pădure, prin codru, pe șes. Uneori, drumul poate tăia calea cuiva. Eu îi pot tăia calea iubitei, drăguței, o prind în brațe, o sărut, așa se spune: „îi tai calea“. „Mă luai, luai, / Cu secera-n brâu, / La holdă de grâu. / M-aplecai, plecai, / Mănunchiu' să-mi tai, / Și-o floare aflai / Și-n sân o țâpai. / Nime nu mă vede, / Numai Ionaș, / Ionaș din munte, / Cu zălele scurte. / Mă luără-n brață, / Mă sărută-n față. / – Meri, Ion, de-aici! / C-a vini maica, / N-am gătat holda! / – Spune-i la mă-ta / Că nu ai gătat, / Că te-ai sărutat...“

Mai este un drum prin anotimpuri... „De-ar veni luna lui mai / Să văd verdeață pă plai / S-aud clopote sunând / Și pă badea șuierând, / El să zăcă, eu să cânt / Să ne treacă de urât, / El să zăcă, eu să las / Să ne treacă de necaz.“

Câteodată, mergând pe drum îți faci păcate... „Înt-aista sat pustâi / Om frumos nu poți să fii, / Vacă grasă să nu

țai. / Vaca grasă se deoache, / Om frumos p'ică-n păcate. / Vaca grasă ți o fură, / Om frumos te poartă-n gură.“ Zice așa o hore: „Când m-o făcut măicuța / Fost-o vreme seninea. / M-o făcut în codru verde, / Moare mândra când mă vede, / Dar eu când pă drum pornesc / cu păpucii tropotesc, / Îmi pun clopu' pă ureche / Și mă duc sara la fete.“ Iată, drumul te duce la fete... Dar, tot pe drum, fetele te pot acelui (amăgi): „Vină mândră de-i veni, / Nu mă tot acelui / Cu gura și cu ochii. / Datu-mi-ai turtă cu mac / Și m-ai nebunit de cap, / Datu-mi-ai turtă cu linte / Și m-ai nebunit de minte. / – Celuită-s io bugăt / Că, mândrule, nu te văd. / Lasă coasa în ocol / Și vină la noi cu dor.“

Uneori o apuci pe un drum mai strâmt, pe uliță, și zici așa: „Frunză verde măgheran / Asta-i horea lui Vălean. / Dimineața să scula / Și păr galbăn pieptăna / Și pă uliță pleca, / Tot cântând și șuierând...“

Alteori, pe drum îți pierzi dragostea: „Mândruț, gură dezmiertată, / Dragi ne-am fost noi laolaltă, / Dragi ne-am fost și ne-am iubit, / Gură ră ne-o despărțit. / De ne-o despărțit o fată, / Cununia nu și-o vadă, / De ne-o despărțit mă-ta, / Nici moară, nici trăia, / Numa' să se chinzuia, / De ne-o despărțit fecior, / P'ieie-i boii din ocol, / Să-i rămâie grajdul gol / Cum am rămas eu cu dor.“

Pe drum se poate întâmpla să se țină dragostele de tine: „Dragostile nu-s curate, / Că trăiesc până la moarte, / Ori din vârful, ori din tulpină, / Tăt să țin cu rădăcină. / Și-atâtea gânduri mă bat, / De nu știu ce să mai fac, / M-aș lua, m-aș duce-n lume, / Dragostile-s după mine. / Spusu-mi-o frunza de fag / Că dragostea nu-i

iosag, / Spusu-mi-o frunza de vie / Dragostea nu-i avuție, /
Să găta când ți-i mai bine.“

Tot pe drum, când te duci la fete, se și strigă: „I-auzi, lele Măriuță, / Cum te strigă badea-n frunză.“ Cum se strigă fetele? Le poți striga cu gura, le poți striga în fluier, le poți striga-n trâmbiță. „Strâje, strâje, moartea-l mânce, / După el io nu m-oi duce. / Badea-n frunză, dăscălelu' / Mere-i lele după el? / Strâje, strâje, moartea-l mânce, / După el io nu m-oi duce!“ ... Atâtea drumuri am avut...

Pe drum poți urca. Iar când urci ești mai mult singur, omul se caută pe sine când este în urcare. „Dusu-s-o bădița, dusu / Pă delu Bistriții-n susu. / Pană verde nu i-am pusu, / Nici verde, nici verzâie, / Nu s-o dus cum să nu vie. / Că s-o dus în târg de țară / Să vândă să ieie iară, / Să-și deie caii pă boi, / Să ne luăm amândoi.“

Câteodată, drumul te duce la vale, spre drăguță: „Pă cea vale vâlicică / Est'o mândră frumușică. / Șede-n pat, toarce la furcă / Și pă față-i rumenită.“

Altă dată, îți aștepți mândra pe drum. Iar așteptarea are dimensiune cosmică: „Zis-o mândra s-o aștept / Unde-a sta lunița drept, / Și-amu lunița stă bine, / Io o-aștept, mândra nu vine, / Și-amu lunița stă jos, / Io o-aștept, tăt nu s-o-ntors.“

Pe drum te oprești și cauți pe cine ți-e drag, de cine ți-e dor... „Frunză-n prun, frunză su' prun, / Ieși, mândruță, până-n drum, / De ți-am fost vreodată bun. / Frunză-n fag, frunză su' fag, / Ieși, mândruță, până-n prag, / De ți-am fost vreodată drag. / De când mândruța s-o dus, / Negură pă deal s-o pus, / Și pă deal și pă muncele / Și pă sprâncenile mele. / Dacă mândruța vini, / Trece-om vârful Măgurii. / Desculța-ne-om de-un p'ticior / Și l-om

Cuprins

<i>Despre această carte</i>	5
RITMUL INIMII MELE	7
Taina horilor	7
Drumul horilor	11
Odihna horilor, horile pruncilor și puii de hore.	17
Negoțul cu trecutul. De la neînțelegere la nepăsare.	21
Horile îmbătrânite. Agonia chibzuinței și a rostului lumii.	27
HOREA ÎN GRUMAZ.	34
Mărturisirea horii	34
Când horește omul?	35
Horitul se moștenește!	37
Umbleta folcloriștilor după hori	37
CE AM AFLAT DE LA ȚĂRANI, CE AM AFLAT DIN CĂRȚI	42
De la țărani	42
Din cărți	44
Întâi melodie, apoi poezie	46
ETIMOLOGIA, BAT-O VINA!	50
Unii spun că doina ar fi moștenită	50
Alții zic că termenul <i>doină</i> ar fi de împrumut	53

Câțiva susțin că <i>doina</i> ar fi apărut pe la noi.....	55
Cântecele-s multe, doinele nu prea	57
Horile-s stâmpărări	58
Glasu' și grumazu'	60
HORITUL ÎN GRUMAZ	65
Ce spun țărani	65
Ce spun medicii foniatri	66
Zbaterea glasului	66
Rețetă pentru horit	68
Ce fac horitorii tineri?	70
De ce se întâmplă asta?	70
Cine îi încurajează?	71
Aerul din trup face horea	72
Glasurele singuratece	73
Înstrunarea din piept	74
Răsunetul inimii	75
Fagotul și glasul	77
TÂLCUIREA HORII ÎN GRUMAZ	79
FORMA HORII ÎN GRUMAZ	83
1. Răbufnirea	83
2. Înturnatu'	84
3. Împăcarea	87
Scuturarea glasului	88
Proptirea glasului și îngânatul	89
Horile în grumaz nu se pot măsura și nici pietrifica pe portativ	90
Vorbele se ascund cu glasul	96
ȘAMANISMUL HORII ÎN GRUMAZ	99
Unul dintre „șamanii“ de lângă noi: Cocohic din Lăpuș	106

Cuprins 141

ÎNCHEIERE. DRUMUL FĂRĂ DE SFÂRȘIT AL HORII	111
Horile au ajuns la Ateneul Român	112
ANEXĂ. TEXTELE HORILOR	115